

БУХОРО ВИЛОЯТИ ҚИШЛОҚ ХУЖАЛИГИ МАҲСУЛОТЛАРИ ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИНИ ОШИРИШДА ТРАНСПОРТНИНГ ЎРНИ

Хўжаев Фазлиддин Элмуродович

ТДИУ катта ўқитувчиси

Email: f.xojaev@tsue.uz

Аннотация: Ушбу мақолада Бухоро вилояти қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб беришда агрологистикани аҳамияти, вилоятда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналари ва уларни сақлаш инфратузилмасини ҳозирги ҳолати ва уни янада ривожлантириш масаласи баён қилинган.

Аннотация: В данной статье, в основном, изложены вопросы совершенствования современного состояния производство продуктов сельского хозяйства, их переработки а также предприятий, ведущих свою деятельность в этой отрасли, о значении агрологистики в доставке сельхозпродуктов и развитии инфраструктуры сельского хозяйства в Бухарской области

Abstract: This article outlines the current state of Agro-society in the production, processing, storage and delivery of agricultural products in Bukhara region, the current status and further development of agricultural processing enterprises and their storage infrastructure in the region.

Калит сўзлар: транспорт ташувлари, вилоятнинг ташқи савдо кўрсаткичлари, агрологистика, логистик инфратузилмалар, вилоятнинг ташқи савдо географияси, транспорт йўлаклари.

Кириш

Иқтисодиётнинг барча соҳалари каби транспорт соҳасини ҳам ривожлантириш Республикамиз ҳукумати олдида турган асосий масалалардан бири бўлиб турибди. Сабаби Республикамизни транспорт – транзит салоҳиятини ривожлантирмай туриб, Республикамизда логистика хизматини жаҳон андозаларига олиб чиқмай туриб ташқи савдода юксалишга эришиб бўлмайди. Президентимиз ташаббуси билан қабул қилинган ва амалда жорий этилган “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси” ҳозирги шароитда яратувчанлик руҳида шижоат билан меҳнат қилаётган Республикамиз аҳолиси сингари Бухоро вилояти аҳолисининг истиқболдаги самарали фаолиятида дастуриламал бўлиб хизмат қилмоқда. “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси”нинг 3.3-бандида айнан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб бериш тизимини тубдан ислоҳ қилиш масаласига эътибор қаратилган. Шу мақсадда ҳукуватимиз томонидан соҳани ривожлантиришга қаратилган бир қатор фармон ва қарорлар қабил қилинган. Шулардан бири 2017 йил 2 декабрдаги № ПП-3422 “2018 — 2022 йилларда юklar ташишнинг ташқи савдо йўналишларини диверсификация қилиш ва транспорт инфратузилмасини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони, 2018 йил 24 мартдаги ПҚ-3624-сонли “Ташқи савдони янада эркинлаштириш ва савдо операцияларининг самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони, 06.11.2017

йилдаги ПҚ-3377-сонли “Мева-сабзавот маҳсулотлари, узум, полиз, дуккакли экинлар, шунингдек, қуритилган сабзавот ва меваларни маҳаллий экспорт қилувчиларни қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Бундан ташқари 2018 йил 10 июлда “Бухоро-Агро” эркин иқтисодий зонасини ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори шулар жумласидандир.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва уни етказиб бериш соҳасида бир қатор хорижий ва республикаимиз олимлари ўз илмий асарларини бағишлаганлар; шулардан бири Г.Г.Левкин асарида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб бериш тизимини бошқариш самарадорлигини ошириш масаласида фикр юритилган. Бунда жумладан агрологистик компаниялар фаолиятини бошқаришда, бошқаришнинг АҚШ модели билан Япония модели таҳлил қилинган.

Носов А.Л. Состав и развитие логистической инфраструктуры региона дарслигида ҳудудларда логистика хизмати ва логистика инфратузилмаларини ривожлантириш ва унга таъсир этувчи омиллар тўғрисида фикр берилган. Жумладан ҳудудларда логистик компаниялар, хусусан агрологистикага ихтисослашган корхоналар ташкил этиш ўша ҳудуднинг аҳолисининг сони, географик жойлашуви, экиладиган ер майдони ҳажми, экиладиган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг турлари, ҳудуднинг марказдан қанча масофада жойлашганлиги каби бир қатор омиллар ҳисобга олиниши тўғрисида маълумот берилган.

Bowersox D. J., Closs D. J. Logistical Management. The Integrated Supply Chain process. Ўз асарида логистика ва логистик корхоналар фаолиятини бошқариш тизимини такомиллаштириш, пировард натижада ушбу логистик компаниялар фаолиятини самарадорлигини оширишини таъкидлаб ўтганлар.

Ўзбекистонлик иқтисодчи олимлардан А.Саматов қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб беришни янада ривожлантириш транспорт масалаларини кўриб чиққан. Жумладан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сифатли ва тез истеъмолчиларга етказиб беришда оптимал йўналишлар орқали камҳаражат талаб қилаётган транспорт воситаларини танлаш афзалликлари тўғрисида фикр юритганлар.

Кариева Я.К “Транспорт логистикаси” дарслигида С.А. Салихов, З.С.Искандаров, И.С.Хотамов, Ф.Э.Хўжаевлар “Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва ташишнинг хусусиятлари” номли монографияда Ўзбекистонда аграр ислохотларнинг асосий йўналишлари, логистика ва логистик инфратузилмаларни шакллантиришнинг назарий асослари, Республикаимизда агрологистика инфратузилмасини ҳозирги ҳолати ва уни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари, агрологистика соҳасини ривожлантиришда агрокластерларини аҳамияти тўғрисида маълумот бериб ўтганлар.

Тадқиқот методологияси

Тадқиқот давомида вилоятда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб беришда логистик инфратузилмаларни аҳамиятини ўрганиш мақсадида илмий-тадқиқот фаолиятини олиб боришнинг мушоҳада, индукция ва дедукция динамик қаторлар, иқтисодий – статистик анализ ва синтез,

статистик гуруҳлаш, монографик тадқиқот этиш, тизимли таҳлил, таққослаш ва бошқа усуллардан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар

Республикамизни барча вилоятлари сингари Бухоро вилояти ҳудудида ҳам қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тайёрлаш, сақлаш ва экспорт қилишга катта эътибор берилмоқда. Жумладан, Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, сақлаш омборхоналарининг сони ва қувватини ошириш, етиштирилаётган маҳсулотлар турини кўпайтириш, маҳсулотларни тез ва арзон етказиб бериш учун кишлок хўжалик логистик инфратузилмасини ривожлантириш ва уларни етказиб беришда янги замонавий техника ва технологияларини жалб этиш ҳозирги куннинг долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Бухоро вилоятда тадбиркорлик субъектлари экспорт салоҳиятини ошириш бўйича кўрсатилаётган транспорт-логистик хизматларнинг салоҳияти ҳам кескин ошиб бормоқда.

Ўз навбатида, ҳудудда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш корхоналари ташкил этиш, улар фаолиятини ривожлантиришда интерактив тизимдан самарали фойдаланган ҳолда амалга ошириш жорий этилган. Натижа ҳудудий миқёсда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш ва сақлаш корхоналарини ташкил этиш ва ривожлантириш механизмлари янада соддалашади, уларнинг фаолиятини самарали бошқариш натижасида эса ишлаб чиқариш салоҳиятини оширишга эришилади.

Вилоят миқёсида юк ташиш. 2017 йилда барча транспорт турлари томонидан 83,9 млн.тонна юк ташилган бўлиб, ўтган йилга нисбатан 10,7 фоизга кўпайган. Шундан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини улуши 54.2 млн. тонна бўлиб бу ўтган йилгига нисбатан 16.5 фоизга кўпдир.

Вилоятда юк айланмаси барча транспорт турлари томонидан 2383,0 млн.тн.км.ни ташкил қилди ва ўтган йилга нисбатан 6,9 фоизга кўпайди.

Юк ташиш ва юк айланмаси транспорт турлари бўйича қуйидагича ифодаланади (1-жадвал):

1-жадвал

Бухоро вилоятининг юк ташиш ва юк айланмаси транспорт турлари

	2016 йил январь-декабрь	2015 йил январь-декабрга нисбатан фоиз ҳисобида
Ташилган юк, млн.тн.	83,9	110,7
шу жумладан:		
автомобил транспортида	83,9	110,7
Юк айланмаси, млн.тн.км.	2383,0	106,9
шу жумладан:		
автомобил транспортида	2383,0	106,9

Манба: Бухоро вилояти статистика бошқармаси йиллик ҳисоботи

Автомобиль транспортида 83,9 млн. тонна юк ташилган бўлиб, 2015 йилга нисбатан 10,7 фоизга ўсди.

Хусусий юк ташувчилар автомобиль транспортининг юк айланмаси 2016 йилнинг январь-декабрга нисбатан 107,6 фоизга кўпайди ва 1511,5 млн. тн.км.ни ташкил қилди. Юк айланмасининг умумий ҳажмида хусусий юк ташувчиларнинг

улуши 63,4 фоизни ташкил этди. (2016 йил январь-декабрда уларнинг улуши 63,0 фоиз бўлган).

Вилоятда йўловчи ташиш. Жорий йилда барча транспорт турлари томонидан 394,8 млн. киши ташилган бўлиб, бу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан 5,3 фоизга кўпайган. Йўловчи ташиш айланмаси ушбу даврда 2016 йилга нисбатан 6,2 фоизга кўпайиб, 4451,2 млн. йўловчи-км.ни ташкил қилди.

Транспорт турлари бўйича йўловчи ташиш ва йўловчи айланмаси қуйидагича ифодаланади (2-жадвал):

2-жадвал

Бухоро вилоятининг транспорт турлари бўйича йўловчи ташиш ва йўловчи айланмаси

	2016 йил январь-декабрь	2015 йил январь-декабрга нисбатан фоиз ҳисобида
Транспортда ташилган йўловчилар, млн. киши	394,8	105,3
шу жумладан:		
автомобил транспортида	394,8	105,3
Йўловчи айланмаси, млн. йўловчи-км	4151,2	106,2
шу жумладан:		
автомобил транспортида	4151,2	106,2

Манба: Бухоро вилояти статистика бошқармаси йиллик ҳисоботи

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Ташқи савдо вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Давлат божхона қўмитасининг 04.09.2017 йилда рўйхатдан ўтган, рўйхат рақами 2436-7. қарори қабул қилиниши натижасида республикамизда ва хусусан Бухоро вилоятининг ташқи савдо айланмаси таркиби ва ҳажмида ижобий ўзгаришлар кўзга ташланди, жумладан Вилоятнинг ташқи савдо айланмаси 815,0 млн.АҚШ долларини ёки ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 81,0 фоизни, шу жумладан экспорт 352,3 млн.АҚШ долларини, ўтган йилга нисбатан 89,4 фоизни, импорт 462,7 млн. АҚШ долларини, ўтган йилга нисбатан 75,6 фоизни ташкил этди.

Вилоятнинг ташқи савдо айланмаси қуйидаги кўрсаткичлар билан ифодаланади (3-жадвал):

3-жадвал

Бухоро вилоятининг ташқи савдо айланмаси (млн. АҚШ доллари)

	2015 йил январь-декабрь	2016 йил январь-декабрь	ўсиш суръати, %
Ташқи савдо айланмаси	1006,1	815,0	81,0
шу жумладан:			
МДҲ мамлакатлари	679,7	534,9	78,7
бошқа хориж мамлакатлари	326,4	280,1	85,8
Экспорт	394,0	352,3	89,4
шу жумладан:			
МДҲ мамлакатлари	146,2	133,9	91,6
бошқа хориж мамлакатлари	247,8	218,4	88,1
Импорт	612,1	462,7	75,6
шу жумладан:			
МДҲ мамлакатлари	533,5	401,0	75,2
Бошқа хориж мамлакатлари	78,6	61,7	78,5

Манба: Бухоро вилояти статистика бошқармаси йиллик ҳисоботи

2017 йилда вилоят дунёнинг 90 дан ортиқ мамлакати билан ташқи савдо операцияларини амалга оширди ва 49 дан ортиқ мамлакат билан ижобий сальдога эга бўлди. Шундан 60 дан ортиқ мамлакатларга қишлоқ хўжалиги (мева - сабзавот) маҳсулотлари экспорт қилинган.

Республикада олиб борилаётган иқтисодий ислохотларнинг муҳим йўналишларидан бири транспорт ва логистика тизимларини такомиллаштиришдан иборатдир. Қисқа давр мобайнида вилоятда иқтисодиётнинг барча жабҳалари, шу жумладан транспорт соҳасида инсон капиталидан самарали фойдаланиш ва уларга ҳақ тўлаш нафақат аҳолининг юк ва йўловчи ташиш борасидаги олиб борилаётган талабларини қондиришга, балки юк ва йўловчиларни ташиш бўйича даромадларини оширишда ишчиларнинг манфаатдорлигини ошириш, ҳамда корхоналарнинг меҳнат унумдорлиги ва бошқа муҳим кўрсаткичларини оширишга, балки бутун тармоқни ўсишга замин ҳозирлайди. Ходимларни меҳнат фаолиятини, ҳамда уларга ҳақ тўлашни такомиллаштириш, уларнинг малакаси ва салоҳиятини компаниянинг стратегик мақсадлари билан бирлаштириш, ҳамда ижтимоий муҳофаза тадбирлари компания фаолиятини яхшилаш имкониятини таъминлади. Бу мақсадга эришиш ва муаммоларни ҳал қилиш учун қуйидаги вазифалар бажарилиши шарт:

-қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб берувчи корхоналар иқтисодий салоҳиятини ривожлантиришда логистик инфратузилма объектларидан самарали фойдаланиш ва ходимлар салоҳиятини бошқариш масалаларининг ҳолатини таҳлил қилиш;

- қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб берувчи корхоналарда шакллланган транспорт муаммолари тўғрисида тўлиқ маълумотга эга бўлиш ва қишлоқ хўжалиги логистик инфратузилмаларини ривожлантиришга йўналтирилган инвестицияларни таҳлил қилиш.

Ўзбекистон учун халқаро йўналишларда транспорт тизими фаолиятини ташкил этиш, транспортнинг тегишли инфратузилмалар билан муносабатларини ўзаро мувофиқлаштириш масалаларида логистикани тизимли ёндашувни амалга ошириш устувор стратегик аҳамият касб этади. Бунинг асосий сабабларидан бири, Ўзбекистон минтақада қулай географик ўринни эгаллаб турган бўлсада, уга денгизлар, йирик бандаргоҳлар ва йирик транспорт тармоқларига бевосита чиқиш имкониятини яратиш зарурдир. Ўзбекистоннинг ўз истиқболини мустақамлаш иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида транспорт тизими фаолиятини барқарорлаштириш, унинг бошқа турдаги транспортлар ва инфратузилмалар билан ўзаро фаолиятини мувофиқлаштириш, дунё транспорт тизими билан интеграциялашувини таъминлаш муаммолари ҳал этилиши зарур. Бу мақсадларга эришиш қуйидаги муҳим масалаларни ҳал этишга ёрдам беради:

-вилоятда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб беришда логистик корхоналар фаолиятининг аҳамиятини ёритиш;

-вилоятда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва етказиб беришда тизимли логистик ёндашувни амалга ошириш;

-логистик тизимларнинг глобаллашуви жараёнида замонавий технологияларни жорий қилиш ҳисобига вилоятда транспорт тизими фаолиятини самарали бошқариш.

Бунда халқаро транспорт турларидан фойдаланиш бўйича муқобил вариантларни иқтисодий самарадорлигини таҳлил қилиш асосида уларни баҳолаш, юқори сифатли хизмат кўрсатиш ва халқаро келишувлар асосини яхшилашга қаратилган тизимлар интеграцияси, самарадорлигини ошириш мақсадида молиялаш, бошқарув тузилмаларини уйғунлаштириш ва самарадорлигини ошириш, рақобатни рағбатлантириш орқали секторни реструктуризация ва модернизация қилиш, рақобатли маркетинг ва тарифларни ўрганиш, республика ҳудудида мультимодал (аралаш) ташувларни янада ривожлантириш чораларини белгилаш, халқаро ва транзит ташувларни ривожлантириш, халқаро тажрибадан келиб чиққан ҳолда халқаро савдо сотиқни, транспорт воситалари ва юкларни ҳаракатланишини яхшилаш мақсадида халқаро логистик марказлар шакллантириш мақсадга мувофиқдир.

Бу муҳим масалаларни бажарилиши қишлоқ хўжалиги логистик инфратузилмаларидан самарали фойдаланишда логистик-тизимли ёндашувни амалга ошириш, транспорт йўлакларининг фойдаланиш стратегияси ҳамда халқаро бозор конъюнктурасини аниқлаш, денгиз портларига қисқа йўл билан чиқиш шароитларига риоя қилишда альтернатив маршрутлардан самарали фойдаланиш, вилоят, республика ва бутун минтақада транспорт коммуникациясини келгусида интенсив ривожланишига имкон беради.

Марказий Осиё дунёдаги транспорт ва логистика тизими жадал ривожланаётган минтақа ҳисобланиб, сўнгги йилларда бу ҳудудда, жумладан Ўзбекистонда транспорт инфратузилмасини ривожлантириш ва янги халқаро йўналишларга асос солиш бўйича кенг кўламли ишлар олиб борилмоқда, Республикамизда транспорт саноатини тараққий эттириш, транзит салоҳиятини ошириш, экспорт-импорт имкониятларини кенгайтиришга қаратилган кўплаб лойиҳалар амалга оширилмоқда.

Хулоса ва таклифлар

Миллий иқтисодиётнинг ажралмас қисми бўлмиш транспорт ва логистика соҳаси бошқа тармоқларда амалга оширилаётган ислохотлар, барча транспорт турларининг изчил ривожланишини ва мамлакатимизнинг халқаро транспорт ва логистика хизматлари бозоридаги нуфузини ошириш, иқтисодиётимизни барча тармоқлари уйғун ривожланишига ва мамлакат экспорт салоҳиятининг кучайишига ёрдам беради. Ўзбекистоннинг географик жойлашуви жиҳатидан Буюк ипак йўлининг боғловчи марказида эканлиги унинг савдо инфратузилмаси логистика марказлари тармоғини ривожлантиришнинг стратегик муҳим жиҳати ва рағбатлантирувчи омили ҳисобланади.

Республикамизда ялпи ички маҳсулот ҳажмини икки баробардан зиёд кўпайтириш, иқтисодиётимиз таркибида саноатнинг улушини 40 фоизга етказишга эришиш саноат, транспорт ва логистика тармоқларига тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб этишни кенгайтириш билан боғлиқ. Табиийки, инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш натижасида яқин йилларда мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш, қайта ишлаш, сақлаш ва уларни етказиб бериш ҳажмини 1,5 баробарга кўпайтириш мақсад қилиб қўйилган.

Ўтган йилнинг март ойида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Туркменистонга ташрифи вақтида Амударё орқали Туркманобод-Фароб темир йўл ва автомобиль кўприклари очилди. Бу Бухоро вилоятини

Туркменистон Республикаси билан чергарадош эканлигини ҳисобга олсак вилоятнинг экспорт/импорт ва транзит салоҳиятини ошириши шубҳасиздир. Бу кўприklar Туркменистоннинг транзит йўлларида ўтувчи юк оқимлари ҳажмини бир неча маротаба оширишга имкон беради ва Каспий, Қора ва Ўрта ер денгизлари, Европа, Кавказorti, Яқин ва Ўрта Шарқ давлатларига тўғридан-тўғри чиқишга йўл очади.

Бугунги кунда транспорт оқимлари юқори даромадли товар ҳисобланади. Ўзбекистоннинг транзит салоҳиятидан фойдаланиш валюта тушумларининг асосий манбаларидан бирига айланиши ва Ўзбекистонни транспорт хабиға айлантириши мумкин. Бу нафақат Бухоро вилоятини иқтисодий ўсишини тезлаштиради, балки Ўзбекистоннинг жаҳон саҳнасидаги геосиёсий мавқеини мустаҳкамлашга кўмак беради.

Ишонамизки, бугунги кунда транспорт соҳасида ягона давлат сиёсатини шакллантириш зарурати вужудга келди, бу Ўзбекистонни Евросиёнинг муҳим транспорт тугунига ва Буюк Ипак йўлини янги шаклда тиклашда муҳим бўғинга айлантириш бўйича ҳуқуқий ва институционал масалаларни ҳал қилишга имкон беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармони. Т.: 2017 й. 7.02.

2. “2018-2022 йилларда юклар ташишнинг ташқи савдо йўналишларини диверсификация қилиш ва транспорт инфратузилмасини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 2017 йил 2 декабрдаги № ПП-3422 сонли Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони.

3. “Мева-сабзавот маҳсулотлари, узум, полиз, дуккакли экинлар, шунингдек, қурилган сабзавот ва меваларни маҳаллий экспорт қилувчиларни қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ги 06.11.2017 йилдаги ПҚ-3377-сонли Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори.

4. 2018 йил 10 июлда “Бухоро-Агро” эркин иқтисодий зонасини ташкил этиш чора тадбирлари тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси Президенти Қарори.

5. Носов А.Л. Состав и развитие логистической инфраструктуры региона.// В сб.: Реорганизация и развитие социальных и бизнес структур в условиях рыночной экономики// Международная научно-практическая конференция. - Киров, 2014. - с.77-78.

6. Bowersox D. J., Closs D. J. Logistical Management. The Integrated Supply Chain process. The McGRAW- HILL Companies, inc. New York, 2016.;

7. Г.Г Левкин “Логистика в АПК” учебник. Киев, Украина изд. Т.Щевченко 2015